

Projekt

z dnia 14 czerwca 2012 r.

Zatwierdzony przez .....

**UCHWAŁA NR XVI/.../2012
RADY MIEJSKIEJ W WITKOWIE**

z dnia 14 czerwca 2012 r.

w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2012 – 2015".

Na podstawie art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 ze zm.) Rda Miejska w Witkowie uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji "Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2012 – 2015" stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy i Miasta Witkowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Burmistrz Gminy i Miasta
Witkowo

Krzysztof Szkudlarek

Uzasadnienie

do uchwały Nr XVI/.../2012 z dnia 28 czerwca 2012r. w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2012 – 2015".

"Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2012 – 2015" jest dokumentem polityki samorządowej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Obowiązek sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, na okres 4 lat, nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 ze zm.). Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 wyżej cytowanej ustawy przyjmuje Rada Miejska, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu pismem Nr PO.5120.2735.1.2012 z dnia 25.04.2012r. pozytywnie zaopiniował projekt "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2012 – 2015".

Wobec powyższego podjęcie przedmiotowej uchwały jest w pełni uzasadnione.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY WITKOWO
NA LATA 2012-2015**

WITKOWO 2012

SPIS TREŚCI

1. Wstęp

- 1.1. Położenie i krótka charakterystyka gminy
- 1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
- 1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

- 2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa
  - 2.1.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego
  - 2.1.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego
  - 2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

- 3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków
- 3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- 3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy
- 3.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)
- 3.5. Zabytki archeologiczne
  - 3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy
  - 3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej
  - 3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru

zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne)

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

- 4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków
  - 4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
  - 4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych
  - 4.1.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych
  - 4.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie
- 4.2. Uwarunkowania wynikające z *Programu Ochrony Środowiska dla gminy i miasta Witkowo na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017*
- 4.3. Uwarunkowania wynikające ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy*
- 4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy
- 4.5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz inne określone przez gminę)

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

- 6.1. Gminna ewidencja zabytków
  - 6.1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych
  - 6.1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych

- 6.1.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury
- 6.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków
- 6.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego
- 6.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów
- 6.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

9. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

1. Wstęp

1.1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Witkowo położona jest w południowo-wschodniej części powiatu gnieźnieńskiego, w województwie wielkopolskim. Jest gminą miejsko – wiejską. Miasto Witkowo, siedziba władz samorządowych i zarazem centrum gospodarczo – handlowe, oddalone jest o 15 km od Gniezna i 60 km od Poznania.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 184,4 km², co stanowi 14,7% powierzchni powiatu. Użytki rolne stanowią ok. 67% powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast ok. 22% ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne i zadrzewione, obejmujące głównie część północną i wschodnią gminy. Ok. 4.900 ha powierzchni gminy leży w obrębie utworzonego na obszarze trzech powiatów - gnieźnieńskiego, słupeckiego i konińskiego - Powidzkiego Parku Krajobrazowego, który na terenie gminy Witkowo swoim zasięgiem obejmuje jeziora: Niedzięgiel, Białe, Czarne, Piłka, Ostrowickie, a także lasy, zadrzewienia, pola uprawne, łąki i pastwiska oraz tereny osadnicze we wsiach: Wiekowo, Skorzęcin, Gaj, Sokołowo, Ostrowite Prymasowskie. Gmina spełnia też funkcje rekreacyjno-turystyczne.

Gminę zamieszkuje 13.812 osób, w tym ok. 8.000 w Witkowie. Gęstość zaludnienia wynosi 74 osoby/ km². Na strukturę osadniczą składają się miasto Witkowo i 26 sołectw (Chładowo, Czajki, Cwierdzin, Dębina, Folwark, Gaj, Gorzykowo, Jaworowo, Kamionka, Kołaczkowo, Malenin, Małachowo Kępe, Małachowo Wierzbiczany, Małachowo Złych Miejs, Mąkownica, Mielżyn, Odrowąż, Ostrowite Prymasowskie, Piaski, Ruchocin, Ruchocinek, Skorzęcin, Sokołowo, Strzyżewo Witkowskie, Wiekowo, Witkówko), obejmujących 29 miejscowości. Gmina sąsiaduje: od zachodu i północy z gminą Niechanowo i Trzemeszno, położonymi w powiecie gnieźnieńskim, od południowego zachodu i północnego wschodu z gminami Strzałkowo, Powidz i Orchowo, administracyjnie należącymi do powiatu słupeckiego. Jednostki osadnicze gminy łączy sieć

dróg powiatowych o długości 81 km i dróg gminnych – 108 km. Przez tereny gminy przebiega również 12 - kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 260 Gniezno – Wólka, a także zabytkowa kolejka wąskotorowa /trakcja parowa/ funkcjonująca na 38 kilometrowej trasie Gniezno – Witkowo – Anastazewo, uruchomiona w 1896 roku, obecnie stanowiąca w okresie letnim szczególną atrakcję turystyczną.

Według podziału fizycznogeograficznego (J. Kondracki) gmina Witkowo należy do podprovincji Pojezierza Południowo-bałtyckiego, do makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, mezoregionu Pojezierza Gnieźnieńskiego i fragmentu mezoregionu Równina Wrzesińska. Obszar został ukształtowany w okresie zlodowacenia bałtyckiego i charakteryzuje się wieloma polodowcowymi jeziorami otoczonymi lasami mieszanymi. Najwyższe wzniesienia dochodzą do 120 m. n.p.m. Cały obszar gminy stanowi dorzecze rzeki Warty. Wody powierzchniowe zajmują ok. 1100 ha powierzchni. Są to głównie jeziora zgrupowane w większości w rynnach glacialnych i będące zbiornikami przepływowymi. Spośród znajdujących się tutaj 5 większych jezior, największym jest Jezioro Niedzięgiel (Jezioro Skorzęcińskie) o powierzchni ok. 641,3 ha.

Założona na terenie Puszczy Mokowskiej średniowieczna osada Witkowo, pierwszy raz wzmiankowana była w źródłach pisanych w 1363 r. - w Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski. W dokumencie tym wspomina się Marcina z Witkowa, proboszcza w Tulcach. Miejscowość stanowiła wówczas własność szlachecką. Z kronikarskich zapisków wynika, iż przez te ziemie już w XV stuleciu przebiegały ważne szlaki handlowe. W XV wieku w Witkowie wychowywali się synowie Władysława Jagiełły, pod nadzorem późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego Władysława Kota. W okresie późniejszym gościli tutaj między innymi Ignacy Krasicki oraz Marian Langiewicz. W XV i XVI w. właścicielami Witkowa był wywodzący się ze Śląska rycerski ród Korzboków, a następnie szlacheckie rodziny Splawskich, Przyjemskich, Iwańskich, Kaczkowskich, Chociszewskich, Działyńskich, Sułkowskich, Wołowiczów, w 2 połowie XIX w. Witkowo należało do rodziny Żółtowskich.

Prawa miejskie uzyskało Witkowo w 1676 r., a w 1684 r. przywilej

organizowania jarmarków. Z lat 1718 i 1727 pochodzą wzmianki o dworze i folwarku w Witkowie. W latach 1740 i 1772 nastąpiło ponowienie lokacji. Kolejne odnowienia praw miejskich powiązane były ze wzmożonym osadnictwem niemieckim na tym terenie. Od 1768 roku w Witkowie funkcjonowała ewangelicka szkoła i dom modlitwy. Miasto zamieszkane było przez społeczności polską, niemiecką i żydowską. W Witkowie funkcjonowały kościół katolicki i ewangelicki dom modlitwy (po roku 1790 – nowy kościół) oraz synagoga. W mieście działały też szkoły wszystkich trzech wyznań. W latach 1887 - 1928 Witkowo było stolicą powiatu witkowskiego. Mieszkańcy Witkowa i okolic uczestniczyli w przygotowaniu oraz brali udział w powstaniach narodowych. Chlubną kartę zapisali podczas ciężkich walk Powstania Wielkopolskiego. Dzielnie walczyli m.in.: w bojach o Żnin, Szubin, Rynarzewo, Nakło oraz Inowrocław. Podczas II wojny światowej hitlerowcy upomnieli się o powstańców. Wielu stracono. Mieszkańcy byli wysiedlani, wywożeni do obozów koncentracyjnych oraz na przymusowe roboty do Niemiec. Hitlerowcy niszczyli dawną architekturę, w tym budynki i obiekty świadczące o obecności ludności żydowskiej na tym terenie. Współcześnie wzniesiono ozdobiony popiersiem Tadeusza Kościuszki pomnik, upamiętniający witkowan poległych w powstaniach narodowych oraz w czasie II wojny światowej.

Na przestrzeni wieków w gminie Witkowo wykształcono dorobek kultury materialnej, którego zasoby licznie przetrwały do czasów obecnych i są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia.

1.2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Witkowo na lata 2012-2015* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu

- ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
  - c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
  - d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
  - e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust.2),
  - f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
  - g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
  - h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
  - i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
  - j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy

sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

2.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

2.1.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

„Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 19 grudnia 2005 r. Uchwałą Nr XLII/692 A/05.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W celach strategicznych dotyczących dostosowania przestrzeni do wyzwań XXI wieku, określony został cel operacyjny 1.3. *„Wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego”*. Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski jest czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, ponieważ może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych.

Cel ten realizowany będzie m.in. poprzez:

- inwestycje w instytucje kultury,
- ochronę dorobku kulturowego,
- wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,

- promocję aktywności kulturalnej mieszkańców.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie efektywności wykorzystania potencjałów rozwojowych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny 2.4. „Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce regionu”, którego założeniem jest, iż „Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe atuty Wielkopolski tworzą szanse na rozwój sektora usług turystyczno-rekreacyjnych. W połączeniu z turystyką biznesową sektor ten ma szanse na znaczny udział w gospodarce regionu. Jest to tym bardziej ważne, iż tego typu usługi generują dużą liczbę miejsc pracy przy stosunkowo niskich nakładach”.

Cel ten realizowany będzie m.in. poprzez:

- inwestycję w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska,
- wsparcie bazy noclegowej i gastronomicznej,
- promocję przedsiębiorczości w tym zakresie,
- wsparcie rozwoju agroturystyki,
- promocję turystyki alternatywnej.

2.1.2 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku.

Plan uznaje, że podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla innych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa. Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto, iż podstawową zasadą kształtowania rozwoju

województwa winno być optymalne wykorzystanie szeroko rozumianych uwarunkowań wewnętrznych oraz szans wynikających z uwarunkowań zewnętrznych dla zaspokajania potrzeb mieszkańców i sprawnego funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Z zasady tej wynikają przesłanki znaczące dla ochrony dziedzictwa kulturowego województwa:

- 1) nie zaprzepaścić posiadanych przez województwo możliwości wynikających z położenia, tradycji, istniejącego potencjału środowiska przyrodniczego, walorów społecznych i gospodarki,
- 2) chroniąc posiadane dobra, efektywnie je wykorzystywać, a równocześnie w miarę możliwości je pomnażać oraz poprawiać ich jakość.

Zasadniczym celem dla kształtowania polityki przestrzennej województwa wielkopolskiego jest harmonijny, zrównoważony rozwój całego terytorium poprzez poprawę jakości zagospodarowania przestrzennego i wzrost wewnętrznej spójności województwa. Jedną z zasadniczych kategorii, do której sprowadzić można cele zagospodarowania przestrzennego województwa jest tworzenie warunków do poprawy jakości życia i rozwoju zrównoważonego, które sprowadzają się m.in. do zachowania właściwych proporcji między elementami zagospodarowania przestrzennego i poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto m.in.

- 1) tworzenie warunków do współistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego,
- 2) zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

W planie wojewódzkim przyjęto, że w zagospodarowaniu przestrzeni w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego nie powinno się przekraczać następujących wskazań:

- 1) w obszarach chronionego krajobrazu nie powinno się lokalizować obiektów i urządzeń zakłócających w drastyczny sposób walory kulturowe,
- 2) ochronie podlegają obiekty cenne kulturowo, wymagające

- bezwzględne zachowania dla przyszłych pokoleń oraz ich bezpośrednie otoczenie, w którym nie powinny być lokalizowane obiekty nieprzystosowane architektonicznie i funkcjonalnie,
- 3) w strefach ochrony konserwatorskiej zagospodarowanie winno odbywać się na warunkach określonych przez służby konserwatorskie,
  - 4) strefy ochrony widokowej (osie widokowe, ciągi widokowe, dominanty przestrzenne, panoramy) powinny być wyznaczone poprzez stosowne zapisy oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

Jak już to wyżej wskazano generalnym celem zagospodarowania przestrzeni województwa wielkopolskiego jest zrównoważony rozwój całego terytorium, łączący w sobie ład społeczny, ład ekonomiczny, ład ekologiczny i ład przestrzenny.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- 1) dobre rozpoznanie prawideł tradycyjnego kształtowania przestrzeni miejskich i zastosowanie ich na nowo; formuła przywracania przestrzeni miejskiej musi uwzględniać możliwości wszelkich kreacji, a nowoczesne budynki o dobrej architekturze nie powinny być traktowane jako niepożądane, ale jako potencjalne wzbogacenie dziedzictwa kulturowego,
- 2) przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- 3) „odkrycie” lokalnej architektury wiejskiej i zapewnienie możliwości wprowadzenia tradycyjnych gabarytów, form dachów, detali i rozwiązań materiałowych do obiektów o współczesnych standardach; nurt architektury regionalnej nie może mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik przy kształtowaniu specyfiki lokalnej,
- 4) ochronę krajobrazu, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych wykluczenie realizacji obiektów, które charakterem (gabaryty, powierzchnia zajmowanego terenu,

rodzaj prowadzonej działalności) kolidują z otoczeniem.

Dla kształtowania przestrzeni miejskiej przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzenie zakresu ochrony prawnej,
- 2) wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- 3) w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego podnoszenie wymogów architektury w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- 4) podejmowanie opracowań dotyczących rewaloryzowania zabytkowych dzielnic.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- 1) ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- 2) poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- 3) twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury takich jak drewniane płoty, podmurówki z kamienia naturalnego, itp.

Dla kształtowania otwartych przestrzeni przyjęto następujące zasady:

- 1) zakaz wznoszenia w pobliżu jezior, rzek, kanałów,

krajobrazowych punktów widokowych lub na terenach o szczególnych walorach krajobrazowych obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe i uniemożliwiających dostęp do nich,

- 2) wprowadzenie zieleni osłonowej wokół istniejących i projektowanych obiektów kolizyjnych w stosunku do krajobrazu,
- 3) narzucanie ograniczeń w sytuowaniu reklam, wykluczenie ich z miejsc o ciekawej ekspozycji.

Dla kształtowania przestrzeni wokół miejsc cennych kulturowo przyjęto następujące zasady:

- 1) dostosowanie zagospodarowania do masowego ruchu turystycznego i pielgrzymkowego (hotele, campingi, gastronomia, parkingi, itp.),
- 2) ograniczenie działalności gospodarczej do nie kolidującej z wiodącą funkcją miejsca, a wspieranie działalności związanej z obsługą turystów czy pielgrzymów,
- 3) izolowanie tych miejsc od bezpośredniego styku z współczesnym zainwestowaniem, zachowanie niezbędnej otwartej przestrzeni w celu lepszego ich wyeksponowania.

Uznano następujące zasady w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1) podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa, tj. przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 2) ochrona krajobrazu kulturowego może być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym

W Strategii rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim, przyjętej w 2007 r., wśród priorytetów i celów rozwoju turystyki w województwie wskazane zostały główne pola strategiczne, w których generują i kumulują się procesy rozwojowe i działalność w dziedzinie turystyki. Wskazane pola strategiczne mają stanowić główne obszary wieloletnich i docelowych działań zmierzających do osiągnięcia celu nadrzędnego w turystyce wielkopolskiej. Do priorytetów rozwojowych zaliczono rozwój walorów turystycznych. Celem strategicznym jest tu podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu poprzez lepszą ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych i przyrodniczych. Dwa cele operacyjne odnoszą się wprost do obiektów zabytkowych:

- wytyczenie i zagospodarowanie historycznych tras zwiedzania w centrach zabytkowych oraz przystosowania zespołów rezydencjonalnych i sakralnych do potrzeb ruchu turystycznego o charakterze krajoznawczym i pielgrzymkowym,
- wykorzystanie i adaptacja budowli zabytkowych na turystyczne obiekty usługowe.

Dokumentem w całości poświęconym problematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Wielkopolski wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2008-2011 przyjęty Uchwałą Nr XVIII/243/07 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 17 grudnia 2007 r.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

FOLWARK

- dwór, ok. 1880 r., nr rej. 336/78 z dnia 21.05.1984 r.
- wiatrak koźlak, XIX w., nr rej. 363/105 z dnia 10.08.1984 r.

JAWOROWO

- zespół pałacowy, 1 poł. XIX w., XX w., nr rej. 337/79 z dnia 21.05.1984 r.:
  - a. pałac,
  - b. park.

KOŁACZKOWO

- zespół dworski, k. XIX – XX w., nr rej. 259/1 z dnia 15.02.1984 r.:
  - a. dwór,
  - b. gorzelnia,
  - c. brama wjazdowa,
  - d. park.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

- park dworski, 2 poł. XIX w., nr rej. 344/86 z dnia 21.05.1984 r.

MAŁACHOWO ZŁYCH MIEJSC

- park dworski, 2 poł. XIX w., nr rej. 345/87 z dnia 21.05.1984 r.

MIELŻYŃ

- kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, 2 poł. XVI w., XVIII w., 1834 r., nr rej. 378 z dnia 25.11.1968 r.
- zespół dworski, poł. XIX w., nr rej. 338/80 z dnia 21.05.1984 r.:
  - a. dwór,
  - b. spichlerz,
  - c. park.

ODROWAŻ

- park, poł. XIX w., nr rej. 1633 z dnia 11.11.1974 r.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

- zespół kościoła par. p.w. św. Marcina, nr rej. 312/Wlkp/A z 09.05.2006 r.:
  - a. kościół, 1841-1851 r., 1905 r.,
  - b. cmentarz przykościelny,
  - c. ogrodzenie, 1863 r.

SKORZĘCIN

- park dworski, pocz. XX w., nr rej. 346/88 z dnia 21.05.1984 r.

WITKOWO

- układ urbanistyczny, nr rej. 693/Wlkp/A z dnia 07.08.2008 r.
- zespół kościoła par. p.w. św. Mikołaja, nr rej. 313/Wlkp/A z 09.05.2006 r.:
  - a. kościół, 1840, k. XIX w., 1906-1907 r.,
  - b. teren przykościelny,
  - c. ogrodzenie.
- zespół starostwa powiatowego, nr rej. 757/Wlkp/A z dnia 05.08.2009 r.:
  - a. budynek główny, ul. Warszawska 31, 1895 r.,
  - b. willa, ul. Kosynierów Miłoślawskich 18, 1912 r.,
  - c. park.
- bank ludowy, ul. Stary Rynek nr 14, 1913 r., rej. zab. 135/Wlkp/A z dnia 09.06.2003 r.

**3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości
znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków**

CHŁADOWO

SZKOŁA, ob. świetlica, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 10:

- a. dom, mur., 1910 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1916 r.

OBORA, STAJNIA W ZAGRODZIE NR 15, mur., 1908 r.

CZAJKI

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 2 poł. XIX w., rozbudowany l. 20 XX w.,
- b. park krajobrazowy, XIX w.,
- c. obora, mur., ok. 1930 r.,
- d. obora, mur., ok. 1930 r.
- e. bramy, mur., ok. 1930 r.

ĆWIERDZIN

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI Nr 52:

- a. leśniczówka, mur., ok. 1870 r.
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1870 r.,

c. stodoła, drewn., ok. 1870 r.

FOLWARK

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór, mur., ok. 1880 r.,
- b. pozostałości parku, 1 poł. XIX w.

ZAGRODA NR 10:

- a. budynek gospodarczy, mur., 1910 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1910 r.

ZAGRODA NR 12:

- a. dom, mur., 1910 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1924 r.

DOM NR 9, mur., ok. 1930 r.

WIATRAK KOŻŁAK, drewn., XIX w.

GAJ

SZKOŁA, ob. ośrodek wypoczynkowy, mur., 1914 r.

DOM NR 25, mur., XVIII/XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 16, mur., 1902 r.

GORZYKOWO

SZKOŁA, ob. dom nr 35, mur., 1 ćw. XX w.

STACJA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, mur., k. XIX w.

ZAGRODA NR 57:

- a. dom, mur., 1899 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- c. stodoła, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 15, mur., ok. 1915 r.

DOM NR 21, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 28, mur., ok. 1930 r.

JAWOROWO

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1 poł. XIX w., przebud. i rozbud. k. XIX w., XX w.
- b. park krajobrazowy, 1 poł. XIX w.,
- c. brama, mur., XIX w.,
- d. obora, mur., ok. 1920 r.,

- e. stelmacharnia, mur., ok. 1920 r.,
- f. kuźnia, mur., ok. 1920 r.
- g. stodoła, mur., ok. 1920 r.

KAMIONKA

ZAGRODA NR 11:

- a. dom, mur., 1860 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1860 r.

DOM NR 7, mur., 1898 r.

DOM NR 8, mur., 1912 r.

DOM NR 13, mur., 1897 r.

WIATRAK KOŹLAK, drewn., 2 poł. XIX w.

KOŁACZKOWO

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. park krajobrazowy, k. XIX w.,
- c. brama wjazdowa, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. gorzelnia, mur., 1892 r.

KRÓLEWIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór., mur., 1912 r.,
- b. park krajobrazowy, XIX w.,
- c. brama wjazdowa, mur., ok. 1900 r.

MALENIN

ZAGRODA NR 21:

- a. dom, mur., ok. 1910 r.,
- b. stodoła, mur., ok. 1910 r.
- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.,
- d. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.

MAŁACHOWO KĘPE

SZKOŁA, ob. świetlica, mur., ok. 1900 r.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.,
- b. stodoła, mur., 2 poł. XIX w.

MAŁACHOWO WIERZBICZANY

DOM NR 21, mur., ok. 1910 r.

OBORA W ZAGRODZIE NR 14, mur., 1920 r.

MAŁACHOWO ZŁYCH MIEJSC

CMENTARZ CHOLERYCZNY, poł. XIX w.

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

MAKOWNICA

ZAGRODA NR 39:

- a. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 44:

- a. dom, mur., ok. 1935 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 37, mur., ok. 1925 r.

DOM NR 50, mur., ok. 1925 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 46, mur., ok. 1900 r.

MIELŻYN

UKŁAD URBANISTYCZNY d. miasta, ob. wsi, XVI w. (utrata praw miejskich 1908 r.)

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

- a. kościół, mur., 2 poł. XVI w., przebud. 2 poł. XVIII w., 1843 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVI w.

CMENTARZ KATOLICKI, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór, mur., pocz. XIX w.,
- b. park krajobrazowy, poł. XIX w.,
- c. spichlerz, mur., poł. XIX w.

RATUSZ, ob. dom, mur., 1912 r.

SZKOŁA, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Gnieźnieńska

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

DOM NR 3, mur., 1825 r.

DOM NR 10, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 13, mur., 1904-1907 r.

DOM NR 14, mur., 1904-1907 r.

DOM NR 15, mur., 1907 r.

ul. Polna

ZAGRODA NR 21:

- a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Strażacka

DOM NR 2, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 4, mur., ok. 1930 r.

DOM NR 8, mur., ok. 1912 r.

ul. Szkolna

DOM NR 7, mur., 1934 r.

pl. Wolności

DOM NR 5, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.

ODROWAŻ

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park krajobrazowy, 2 poł. XIX w.
- b. stodoła, mur., ok. 1875 r.,
- c. kuźnia, ob. dom, mur., ok. 1875 r.

DOM NR 9, mur., ok. 1915 r.

DOM NR 10, mur., 1912 r.

DOM NR 13, mur., ok. 1915 r.

DOM NR 15, drew., 1941 r.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

- a. kościół, mur., 1841-1851 r., 1905 r. (wieża)
- b. dzwonnica, drew., ok. 1900 r.,
- c. cmentarz przykościelny, XVI w.,
- d. ogrodzenie, mur., 1863 r.,
- e. plebania, mur., XIX/XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 20:

- a. szkoła, ob. dom, mur. 1904 r.,

- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1904 r.,
- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1904 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. obora, stajnia, mur., ok. 1890 r.,
- b. stodoła, mur., ok. 1890 r.,
- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1890 r.,
- d. kuźnia, mur., XIX/XX w.,
- e. stolarnia, mur., XIX/XX w.,
- f. czworak nr 24, szach., ok. 1890 r.

DOM NR 17, mur., l. 20 XX w.

DOM NR 19, mur., 1925 r.

DOM NR 23, mur., ok. 1935 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 15, mur., ok. 1925 r.

RUCHOCIN

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY:

- a. szkoła, ob. świetlica, mur., ok. 1920 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

ZESPÓŁ ZAJAZDU, ob. zagroda nr 9:

- a. zajazd, ob. dom, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. brama, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur., 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park krajobrazowy, poł. XIX w.,
- b. stodoła, mur., poł. XIX w.

DOM NR 10, mur., 1929 r.

RUCHOCINEK

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 51/6, mur., l. 30 XX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 81:

- a. szkoła, ob. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

SKORZĘCIN

SZKOŁA, ob. dom, mur., 1906 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., pocz. XX w.,
- b. obora, mur., 2 poł. XX w.,
- c. obora, mur., 2 poł. XX w.,
- d. stodoła, mur., 2 poł. XX w.,
- e. park krajobrazowy, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 19:

- a. dom, mur., ok. 1910 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.

SKORZĘCIN – NADLEŚNICTWO**ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI NR 30:**

- a. leśniczówka, drew., 1936 r.,
- b. budynek gospodarczy, drew., 1936 r.,
- c. stodoła, drew., 1936 r.

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI NR 31:

- a. leśniczówka, mur., k. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- d. stodoła, drew., k. XIX w.
- e. bramy, mur., k. XIX w.

SOKOŁOWO**ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:**

- a. dwór, mur., XIX w.,
- b. park krajobrazowy, pocz. XIX w.,
- c. chlewnia, mur., pocz. XX w.,
- d. chlewnia, mur., 1903 r.

DOM NR 10, mur., 1914 r.

DOM NR 11, mur., 1915 r.

WIEKOWO**ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 71:**

- a. szkoła, ob. dom, mur., 1906 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur.-drew., 1909 r.

ZAGRODA NR 56:

- a. dom, l. 30 XX w.,

- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 69, mur., k. XIX w.

WIERZCHOWISKA

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 1914 r.,
- b. spichlerz, mur., 1 ćw. XX w.

WITKOWO

UKŁAD URBANISTYCZNY, XVII – XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MIKOŁAJA:

- a. kościół, mur., 1840 r., k. XIX w. (kruchta, wieża), 1906 r. (kaplice)
- b. teren przykościelny, 1 poł. XIX w.,
- c. ogrodzenie, mur./kam., poł. XIX w.

CMENTARZ KATOLICKI, pocz. XIX w.

PLEBANIA EWANGELICKA, ob. dom, ul. Park Kościuszki nr 17, mur., XIX/XX w.

KAPLICA P.W. ŚW. WOJCIECHA, Stary Rynek nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM PARAFIALNY, Stary Rynek nr 15, mur., pocz. XX w.

DOM SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP (Ochronka im. Dzieciątka Jezus), ul. Czerniejewska nr 2, mur., pocz. XX w.

SĄD, ob. Zakład Poprawczy, ul. Park Kościuszki nr 9, mur., 1899 r.

BANK LUDOWY, Stary Rynek nr 14, mur., 1888 r.

ZESPÓŁ STAROSTWA POWIATOWEGO:

- a. budynek starostwa, ul. Warszawska nr 31, mur., 1895 r.,
- b. willa starosty, ul. Kosynierów Miłoślawskich nr 18, mur., 1912 r.,
- c. park, XIX/XX w.

POCZTA, ul. Armii Poznań nr 4, mur., pocz. XX w.

SZKOŁA NIEMIECKA, ob. dom, ul. Armii Poznań nr 8, mur., XIX/XX w.

SZKOŁA, ob. dom, ul. Park Kościuszki nr 10, mur., pocz. XX w.

SZKOŁA, ob. dom, ul. Park Kościuszki nr 15, mur., 2 poł. XIX w.

SZKOŁA, ul. Poznańska nr 47, mur., 1914 r.

ul. Armii Poznań

DOM NR 6, mur., XIX/XX w.

ul. Dębińska

DOM NR 5, mur., 1909 r.

ul. Dworcowa

DOM NR 1, mur., 1906 r.

ul. Gnieźnieńska

DOM NR 2, mur., 1909 r.

DOM NR 9, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Kosynierów Miłostawskich

DOM NR 1, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 2, mur., XIX w.

DOM NR 3, mur., 1904 r.

DOM NR 4, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 6, mur., pocz. XX w.

DOM NR 8, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 10, mur., 1895 r.

DOM NR 11, mur., 1903 r.

DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.

ul. Parkowa

DOM NR 2, mur., ok. 1920 r.

ul. Park Kościuszki

DOM NR 1, mur., poł. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1912 r.

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

DOM NR 11/12, mur., 1910 r.

DOM NR 16, mur., 1899 r.

DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 20, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 21, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Poznańska

DOM NR 1, mur., 1909 r.

DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 4, mur., 1911 r.

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 7, mur., pocz. XX w.
DOM NR 8, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 9, mur., poł. XIX w.
DOM NR 11, mur., pocz. XX w.
DOM NR 12, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 14, mur., k. XIX w.
DOM NR 15, mur., pocz. XX w.
DOM NR 16, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 18, mur., 1912 r.
DOM NR 21, mur., 1935 r.
DOM NR 23, mur., 1930 r.
DOM NR 24, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 27, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 28, mur., 1914 r.
DOM NR 31, mur., XIX/XX w.
DOM NR 32, mur., 1907 r.
DOM NR 33, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 35, mur., pocz. XX w.
DOM NR 37, mur., 1910 r.
DOM NR 38, mur., ok. 1925 r.
DOM NR 38 A, mur., ok. 1925 r.
DOM NR 39, mur., 1933 r.
DOM NR 41, mur., ok. 1914 r.
DOM NR 42, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 45, mur., 1 ćw. XX w.

Stary Rynek

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.
DOM NR 2, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 3, mur., 1913 r.
DOM NR 4, mur., 1904 r.
DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
DOM NR 6, mur., 1912 r.
DOM NR 7, mur., 1898 r.
DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

DOM NR 10, mur., pocz. XX w.

DOM NR 11, mur., pocz. XX w.

DOM NR 12, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., 1911 r.

ul. Tylna

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

ul. Warszawska

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1899 r.

DOM NR 3, mur., 1890 r.

DOM NR 5, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 6, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 14, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 16, mur., ok. 1890 r.

DOM NR 17, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 18, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 20, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 23, drew., ok. 1940 r.

DOM NR 28, mur., pocz. XX w.

DOM NR 32, mur., ok. 1930 r.

DOM NR 35, mur., 1900 r.

DOM NR 42, mur., pocz. XX w.

WIATRAK, ul. Wrzesińska nr 6, drew., XIX w.

ZESPÓŁ MŁYNA, ul. Gnieźnieńska nr 12:

a. młyn, mur., 1903 r.

b. dom, mur., 1903 r.

WITKÓWKO

DOM NR 2, mur., 1909 r.

DOM NR 3, mur., 1911 r.

3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy

Na terenie gminy Witkowo do rejestru zabytków ruchomych wpisane są obiekty stanowiące wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

1. Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych w Mielżynie wpisane zostało do rejestru zabytków na podstawie 3 decyzji:

- decyzją z dnia 7.12.1971 r. pod nr B-32/163/Ko wpisano 10 obiektów,
- decyzją z dnia 28.03.1972 r. pod nr B-38/197/Ko wpisano 1 obiekt,
- decyzją z dnia 25.11.2010 r. pod nr 190/Wlkp/B wpisano 15 obiektów.

2. W kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Witkowie do rejestru wpisane są 4 obiekty wchodzące w skład wyposażenia pod nr B-13/30/Ko na podstawie decyzji z dnia 7.10.1970 r.

3. W kościele parafialnym p.w. św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim znajduje się zespół 8 obiektów wpisanych do rejestru zabytków pod nr B-39/238/Ko na podstawie decyzji z dnia 24.11.1972 r.

3.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. Ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 7 sierpnia 2008 r. pod Nr rejestru 693/Wlkp/A wpisany został historyczny układ urbanistyczny miasta Witkowa obejmujący:

- nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres

nowożytny,

- znajdujący się w centrum Stary Rynek,
- układ głównych ulic w centrum miasta: Gnieźnieńska, Poznańska, Warszawska,
- ulice tworzące system komunikacyjny miasta lokacyjnego: Czerniejewska, Kosynierów Miłoślawskich, Polna, Tylna i Wiejska,
- ulice peryferyjne: Dworcowa, Podgórna, Oświatowa, Sportowa, Szkolna, Powstańców Wielkopolskich,
- drogi wylotowe: Dębińska, Nowa, Powidzka, Skorzęcka, Strzałkowska, Wrzesińska,
- tereny zielone porośnięte starodrzewem,
- architekturę sakralną, budynki użyteczności publicznej, zabudowę przemysłową,
- zabudowę mieszkalną przy w/w ulicach wraz towarzyszącą zabudową gospodarczą.

Zachowana architektura domów mieszkalnych, budynków użyteczności publicznej oraz budowli przemysłowych schyłku XIX i pocz. XX w. odznacza się dużą różnorodnością form, od tradycyjnych kształtów domów parterowych, często z mieszkalnymi poddaszami, po obiekty odwołujące się do form architektonicznych właściwych kamienicom wielomieszkaniowym.

Obszar Witkowa kształtujący się przez ponad 600 lat ukazuje nieprzerwaną ciągłość procesów ruralistycznych i urbanizacji ośrodka. Każdy etap rozwoju, tj. osadnictwa przedlokacyjnego, lokacji miasta, rozwoju terytorialnego ośrodka w okresie nowożytnym oraz rozwoju z widocznym uprzemysłowieniem w okresie nowoczesnym jest dobrze widoczny. Wpis do rejestru obejmuje obszar o największym nasyceniu elementów przestrzeni historycznej miasta.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu przestrzennego: centralnych placów miasta, ulic, podziałów gruntów, architektury sakralnej, mieszkalnej i gospodarczo-przemysłowej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju gospodarczo-społecznego Wielkopolski w czasie wielkiej reformy gospodarczej kraju w XIV w., przez dalsze przekształcenia w wiekach

późniejszych, szczególnie w wiekach XVII i XVIII oraz w latach głębokich reform ustrojowych i gospodarczych w XIX w. i 1 poł. XX w., stawia historyczny ośrodek Witkowo w grupie cennych zespołów współtworzących dziedzictwo kulturowe regionu.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy również parki dworskie i pałacowe założone w stylu krajobrazowym w miejscowościach: Jaworowo, Kołaczkowo, Małachowo Szemborowice, Małachowo Złych Miejsc, Mielżyn, Odrowąż, Skorzęcin.

3.5. Zabytki archeologiczne

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy

Na terenie gminy Witkowo znajdują się dwa stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Są to grodziska wczesnośredniowieczne zlokalizowane w miejscowościach:

1. Chładowo, st. 1 – nr rej. zab. 213/1353 z dnia 03.03.1972 r.
2. Małachowo Złych Miejsc, st. 1 – nr rej. zab. 211/1348 z 01.03.1972 r

3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Witkowo zewidencjonowano dwa stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Są to, wymienione powyżej, grodziska z miejscowości Chładowo (nazwa miejscowa „Starożytny Okop”) i Małachowo Złych Miejsc (nazwa lokalna: „Szwedzki Okop”, „Łysa Góra”).

Oba stanowiska usytuowane są na terenach niezabudowanych:

- grodzisko w Chładowie znajduje się na podmokłych łąkach na granicy czterech wsi: Chładowo, Kamionki, Strzyżewa Witkowskiego i Wiekowa;
- grodzisko w Małachowie Złych Miejsc usytuowane jest na polach przy szosie Gniezno-Witkowo.

Stanowisko w Chładowie to grodzisko pierścieniowate o średnicy około 55 m. (średnica majdanu 20-25 m) oraz zachowanej wysokości wałów do 2 m (wysokość wałów od strony majdanu 1-2 m). Grodzisko to otoczone było wałem ziemnym. Nie stwierdzono obecności fosy. W trakcie badań archeologicznych na grodzisku nie odsłonięto śladów konstrukcji drewnianych czy kamiennych. Na majdanie odkryto natomiast półziemiankę z paleniskiem, ślady bruków kamiennych oraz fragmenty ceramiki górą obtaczanej. Grodzisko w Chładowie datowane jest bardzo wcześnie, bo na VIII-IX w n.e.

Natomiast grodzisko w Małachowie Złych Miejsc to grodzisko dwuczłonowe: część zachodnia jest pierścieniowata o średnicy około 80 m, część wschodnia podkowiasta. Wały, o szerokości około 10 m, zachowane są do wysokości około 4 m. Całość otoczona była fosą. Grodzisko w Małachowie Złych Miejsc pochodzi z XI-XII w n.e.

3.5.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne)

Obszar gminy Witkowo został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych.

W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Witkowo zewidencjonowano dotychczas 237 faktów osadniczych, które zaprezentowano w tabelce poniżej:

FAKTY OSADNICZE	Grodziska	Cmentarzyska	osady	inne	Ogółem
Ilość stanowisk ogółem	2	1	230	4	237
Wpisanych do rejestru	2	x	x	x	2

Gmina Witkowo administracyjnie położona jest w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego. Gmina leży na obszarze falistej Wysoczyzny Gnieźnieńskiej (ok. 110-120 m n.p.m.), będącej częścią Niziny Wielkopolskiej. Według podziału fizyczno – geograficznego Polski J. Kondrackiego obszar gminy Witkowo należy do podprovincji Pojezierza Południowo – Bałtyckiego, makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie oraz skrawka mezoregionu Równina Wrzesińska. Obszar został ukształtowany w okresie zlodowacenia bałtyckiego. Gmina Witkowo leży na przedpolu maksymalnego zasięgu lądolodu stadiału poznańskiego zlodowacenia bałtyckiego, w strefie oscylacji lądolodu, który nasunął się tutaj na swój sandr, czym tłumaczyć można występowanie w stropie serii fluwioglacjalnej cienkiej warstwy piasków zaglinionych. Jest to raczej teren płaski o rzędnych 107-112m n.p.m. z nachyleniem w kierunku wschodnim. Mimo monotonii ukształtowania powierzchni terenu pokrywa glebowa jest zróżnicowana, a ciekі wodne spływają do zlewni Warty. Obszar charakteryzuje bogactwo wód powierzchniowych odzwierciedlające się w sieci rzecznej i dużej ilości jezior. Geneza tego terenu związana jest z działalnością zlodowacenia Bałtyckiego. Powierzchnia terenu jest lekko pagórkowata o maksymalnej deniwelacji dochodzącej do 20 m. Sieć hydrograficzna tego terenu to liczne drobne ciekі wpływające do rzeki Bawół, która jest dopływem Meszny oraz do rzeki Noteć Zachodnia będącej dopływem Noteci. Cały obszar gminy Witkowo stanowi dorzecze

rzeki Warty, działy wodne są najczęściej wyraźne. Jeziora pochodzenia polodowcowego zgrupowane są w większości w rynnach glacialnych i są zbiornikami przepływowymi. Największym jeziorem na tym terenie jest Jezioro Niedzięgiel (Jezioro Skorzęcińskie), które posiada szczególnie bogato rozwiniętą linię brzegową o długości 21.565 m. Kształt jeziora jest nieregularny, a brzegi stosunkowo płaskie, w wielu miejscach przechodzące w zabagnienia. W zbiornik ten wcinają się dwa duże półwyspy. W pobliżu brzegów najwyższym wzniesieniem jest Orla Góra (119 m n.p.m.).

Gleby pokrywające teren gminy Witkowo należą głównie do gleb brunatnoziemnych, do których zaliczamy pseudobielicowe i brunatne – wylugowane gleby powstałe z piasków i glin różnego pochodzenia. Na terenie gminy występują głównie gleby lekkie i bardzo lekkie. Do gleb lekkich można zaliczyć: piaski silnie gliniaste, piaski gliniaste lekkie i pyły zwykłe, do gleb bardzo lekkich zaliczamy piaski słabo gliniaste i piaski luźne. W okolicach jezior występują kompleksy czarnych ziem, a także gleby torfowe i torfiasto – mułowe.

Z wczesnej i środkowej epoki kamienia na terenie dzisiejszej gminy Witkowo znamy nieliczne, pojedyncze znaleziska. Wymienić można tutaj stanowiska z okolic miejscowości Folwark, Gaj, Małachowo Złych Miejs, Ostrowite Prymasowskie.

Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy

i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obcięzonymi rogami.

Z okresu neolitu pochodzą między innymi stanowiska z okolic miejscowości: Małachowo Złych Miejs, Ostrowite Prymasowskie, Witkowo.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów.

Wczesna epoka brązu (około 1900-1200 p.n.e.) jest na terenie gminy reprezentowana przez kultury unietycką i trzciniecką. Podstawą gospodarki kultur wczesnobrązowych był chów zwierząt i uprawa ziemi, uzupełniane łowiectwem i rybołówstwem.

Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura

łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halsztacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin.

Pod koniec okresu okres halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na terenie gminy widoczne jest na przykład w okolicach miejscowości Ostrowite Prymasowskie.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem

się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.).

Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m.in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze naszej gminy widoczne jest osadnictwo ludności kultury przeworskiej (np. w Małachowie czy Ostrowitem Prymasowskim).

Na przełomie IV i V w. n. e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. Wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno - ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki

i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widoczne jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Z okresu wczesnośredniowiecznego zarejestrowano na terenie gminy dwa grodziska. Zarejestrowano je w miejscowościach: Chładowo i Małachowo Złych Miejsc. Grodzisko w Chładowie datowane jest bardzo wcześnie, bo na VIII-IX w n.e., natomiast grodzisko w Małachowie Złych Miejsc pochodzi z XI-XII w n.e. (na terenie Małachowa odkryto brązową figurkę egipskiej bogini Izis).

Na okres wczesnego i późnego średniowiecza datuje się bardzo intensywne osadnictwo (osady w okolicach miejscowości Folwark, Gaj, Małachowo Złych Miejsc, Ostrowite Prymasowskie, Witkowo). Natomiast świadectwem kontaktów handlowych z okresu średniowiecza może być skarb brakteatów odnaleziony w Witkowie.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

4.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Witkowo prezentują zróżnicowany stan zachowania.

FOLWARK

Dwór.

Zbudowany ok. 1880 r. Budynek murowany, posadowiony na kamiennym cokole, parterowy z użytkowym poddaszem, podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. W osi fasady facjata z otworami okiennymi w profilowanych opaskach, zamkniętymi półkoliście. Facjata zwieńczona trójkątnym naczółkiem. Elewacja tylna ujęta przyporami, w połaci dachu jednoosiowa facjata. Budynek w dobrym stanie technicznym, po przeprowadzonym remoncie; remont dachu z wymianą pokrycia, wymiana stolarki, odnowienie elewacji.

Własność prywatna.

Wiatrak koźlak.

Zbudowany w 1863 r. w Krzyżu. Na obecne miejsce przewieziony i zestawiony w 1905 r. Wiatrak drewniany, zbudowany na planie prostokąta, ściany odchylone od pionu do wewnątrz. Koziół ustawiony na podmurówce z cegły. Ściany zewnętrzne konstrukcji szkieletowej, szalowane deskami w układzie pionowym. Dach z naczółkiem od strony nawietrznej, pokryty blachą. Brak śmig. W 1966 r. przerobiony na elektryczny, przy zachowaniu pierwotnego wyposażenia. Od 1979 r. użytkowany jako śrutownik. Zachowany w dostatecznym stanie.

Własność prywatna.

JAWOROWO

Zespół pałacowy (pałac, park).

Pałac zbudowany w 1 poł. XIX w. przez ówczesnego właściciela dóbr, Zygmunta Jaraczewskiego. Ok. 1900 r. rozbudowany od strony wschodniej, w 1939 r. dobudowano aneks od strony zachodniej. Przed wojną własność Stanisława Skarbka-Malczewskiego. Po wojnie w pałacu mieściła się szkoła podstawowa, klub rolnika, mieszkania pracowników Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Budynek murowany, korpus główny dwukondygnacyjny, przybudówki parterowe. Skromny detal architektoniczny w postaci lizen i profilowanych gzymsów. Remont kapitalny obiektu przeprowadzono w latach 1969-1970. Częściowej przebudowie uległy wówczas elewacje i wnętrze.

Stan zachowania dostateczny.

Park w stylu krajobrazowym założony w 1 poł. XIX w. W okresie użytkowania przez szkołę i kombinat PGR na bieżąco pielęgnowany. Urozmaicono wówczas drzewostan parkowy, wprowadzając nowe nasadzenia drzew i krzewów iglastych. Obecnie zaniedbany, z zatartym układem komunikacyjnym, poza główną aleją wjazdową, z dominującym samosiewem. Drzewostan nie pielęgnowany, w części obumarty i zniszczony.

Zespół pałacowo-parkowy jest własnością Agencji Nieruchomości Rolnych.

KOŁACZKOWO

Zespół dworski (dwór, park, brama, gorzelnia).

W połowie XVI w. Kołaczkowo podzielone było pomiędzy kilku szlacheckich właścicieli: Ćwierdzińskiego, Chładowskiego i Wyganowskiego. W XVII i XVIII w. często zmieniali się właściciele i dzierżawcy poszczególnych działów. Wymieniane są nazwiska: Chełkowskich, Dydyńskich, Dembińskich. W XIX w. jako właściciele wymienia się Władysława Brezę, Marcela Ponińskiego, barona Aleksandra Grave. W roku 1887 dobra nabył Maciej Prądyński, a w 1906 r. Nepomucen Mukułowski, starosta witkowski. Obecne założenie dworskie powstało w 4 ćw. XIX w.

Dwór murowany, podpiwniczony, o zróżnicowanej bryle złożonej

z korpusu głównego i przylegającej od południa przybudówki, wyraźnie wyodrębnionej proporcjami. W narożniku północno-zachodnim okrągła baszta zwieńczona krenelażem. Elewacje wschodnia i zachodnia zaakcentowane ryzalitami, w partii dachu liczne wystawki w ostrołukowych ramach. W fasadzie ganek z ostrołukowymi arkadami dźwiga taras z balustradą zdobioną krenelażem. W latach 80 XX w. przeprowadzono remont kapitalny obiektu. Stan zachowania dobry.

Park założony w stylu krajobrazowym, z dość urozmaiconym gatunkowo drzewostanem. Najliczniej reprezentowane są: jesiony, graby, robinie akacjowe, dęby. Od bramy, w kierunku dworu wiedzie rozwidlająca się alejka, obejmująca duży owalny klomb ze skupinami krzewów ozdobnych i pojedynczymi drzewami. Wyróżniające się grupy starodrzewu znajdują się w części wschodniej założenia parkowego. W latach 70 i 80 XX w. urozmaicono zielen parkową wprowadzając nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych. Park na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w dobrym stanie.

Wjazd do parku w części północno-zachodniej poprzez murowaną bramę złożoną z dwóch par słupków zakończonych daszkami z kulami, połączonych półowalnymi odcinkami muru z owalnymi prześwitami pośrodku, zwieńczonymi sterczynami. Brama po remoncie, w dobrym stanie.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością Agencji Nieruchomości Rolnych.

Gorzelnia usytuowana po stronie północnej zespołu dworsko-parkowego. Zbudowana w 1892 roku. Budynek murowany z cegły, dwukondygnacyjny. W trakcie remontu większość elewacji otynkowano, częściowo przebudowano wymieniając stolarkę okienną. Część zachodnia zaadaptowana została na biura firmy.

Stan zachowania dobry. Własność prywatna.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

Park dworski.

Założony w stylu krajobrazowym w 2 poł. XIX w. przez ówczesnych właścicieli majątku, rodzinę Pokrzywnickich, która władała nim do wybuchu II wojny światowej. Po wojnie majątek rozparcelowano, a dwór z parkiem i budynkami gospodarczymi przekazano w 1952 r. Rolniczej

Spółdzielni Produkcyjnej. W okresie gospodarowania przez Spółdzielnię rozebrano dwór (w 1977 r.) i wybudowano dwa budynki mieszkalne, obecnie wydzielone geodezyjnie z założenia parkowego.

Park przedzielony drogą o przebiegu z północnego zachodu na południowy wschód. Stosunkowo dobrze zadrzewiona jest część północno-wschodnia z pozostałościami szpaleru grabowego. Część południowo-zachodnią zajmują dwa połączone ze sobą stawy. Powierzchnie między stawami wypełniają zwarte grupy krzewów i pojedyncze drzewa. Park zachowany w złym stanie, zaniedbany, częściowo zdewastowany, ze zubożonym drzewostanem, zatartym układem komunikacyjnym.

MAŁACHOWO ZŁYCH MIEJSC

Park dworski.

Założony w 2 poł. XIX w. wchodził w skład majątku, którego właścicielem w 1865 r. był hr. Franciszek Żółtowski. W 1890 r. przepisał go na rzecz syna Władysława. Po jego śmierci dobra odziedziczyli w 1922 r. Paweł, Franciszek i Zofia Żółtowscy. W roku 1937 została zniesiona współwłasność, a majątek przepisany został na Zofię Dąbrowską z domu Żółtowską. Po wojnie przejęty przez Skarb Państwa, został rozparcelowany, za wyjątkiem tzw. resztówki w skład której weszły: dwór, park, budynki gospodarcze.

W latach 70 XX w. dwór został znacząco przebudowany, podobnie magazyn zaadaptowany na mieszkania. Pierwotnie zwarty drzewostan parkowy ulegał zubożeniu, a fragmenty parku użytkowane były rolniczo przez mieszkańców wsi. W latach 80 XX w. odnotowano kilkadziesiąt drzew, głównie grabów, wiązów i lip występujących grupowo w pasach podkreślających granice parku oraz pojedyncze egzemplarze w części środkowej.

Po 2000 r. resztki drzewostanu zostały wycięte, a obszar parku podzielony na kilkanaście działek budowlanych, stopniowo zasiedlanych budownictwem jednorodzinym.

MIELŻYN

Kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych.

Zbudowany w 2 poł. XVI w. Konsekrowany w 1592 r. W XVII w. dobudowano kaplicę południową św. Anny, a w 1843 r. kaplicę północną św. Krzyża. Gruntownie odnowiony w 2 poł. XVIII w. z fundacji Stanisława Trąmpczyńskiego.

Korpus główny jednonawowy założony na planie prostokąta z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Naroża ujęte uskokowymi szkarpami. Elewacje nie otynkowane. Do nawy przylegają murowane, otynkowane kaplice. Otwory okienne zamknięte półkoliście. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. Stan obiektu zadowalający. Wokół murów wykonano drenaż osuszający, w latach 2008-2009 wyremontowano dach, wymieniono pokrycie, naprawiono zewnętrzne tynki kaplic.

Zespół dworski (dwór, park, spichlerz).

Dwór zbudowany w poł. XIX w., przebudowany w 2 poł. XIX w. Od 1918 r. dom zakonny Sióstr Dominikanek, które założyły tu sierociniec i szkołę gospodarczą. Wypędzone przez Niemców w 1941 r. Po wojnie powróciły i zaczęły na nowo urządzać dom i sierociniec, a od 1956 r. ośrodek dla dzieci z upośledzeniem umysłowym, który prowadzą do dnia dzisiejszego.

Budynek murowany, parterowy, na rzucie prostokąta, pierwotnie nakryty dachem czterospadowym, obecnie dwuspadowym z naczółkami. Na osi fasady okazały czterokolumnowy portyk. W latach 1977-1980 powiększony o przybudówkę od strony wschodniej. Stan zachowania dobry; wymienione pokrycie dachu (z dachówki na blachę), stolarka okienna i drzwiowa, odnowione elewacje.

Park zachowany w części północno-wschodniej założenia, z zupełnie zatartym pierwotnym układem kompozycyjnym, nielicznym starodrzewem i młodymi nasadzeniami. Obiekt na bieżąco pielęgnowany, dobrze utrzymany.

Spichlerz zbudowany w poł. XIX w. W okresie powojennym zaadaptowany na cele mieszkalne. Po 2000 r. został rozebrany, z pozostawieniem sklepionych piwnic, a na starych fundamentach

pobudowano okazały budynek mieszczący pokoje mieszkalne, pracownie i sale rehabilitacyjno-terapeutyczne dla podopiecznych domu pomocy społecznej, niezbędne do jego prawidłowego funkcjonowania.

Własność Zgromadzenia Sióstr św. Dominika.

ODROWAŻ

Park

Park założony w stylu krajobrazowym ok. poł. XIX w. wokół nie istniejącego już dziś dworu. W 2 poł. XIX w. właścicielem majątku był Stanisław Malczewski, wcześniej Gutowscy. Po stronie północnej założenia parkowego zachowały się pojedyncze budynki gospodarcze (stodoła, kuźnia - zaadaptowana na mieszkanie). Obiekt w chwili obecnej znacznie zredukowany powierzchniowo. Pierwotnie rozciągał się na północ i wschód od zachowanej resztówki. Drzewostan nie pielęgnowany, zdziczały, z dominującym samosiewem. Nieczytelna pierwotna kompozycja przestrzenna i układ komunikacyjny. Stan bardzo zły.

Własność Agencji Nieruchomości Rolnych.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Marcina (kościół, cmentarz przykościelny, ogrodzenie).

Kościół zbudowany w latach 1841-1851. W 1905 r. od strony południowej dostawiono wieżę. Budowla murowana, założona na planie prostokąta, jednonawowa, w części północnej prezbiterium flankowane małymi, prostokątnymi kaplicami. Elewacje posadowione na niskim kamiennym cokole, tynkowane, boniowane, ze skromnym detalem architektonicznym w postaci gzymsów. Otwory okienne i drzwiowe w profilowanych obramieniach, zamknięte półkoliście.

Cmentarz przykościelny otoczony jest murowanym, kamiennie-ceglanym ogrodzeniem z 1863 r. Na cmentarzu spoczywają m.in. byli proboszczowie parafii.

Zespół sakralny utrzymany w dobrym stanie.

SKORZĘCIN

Park dworski.

Pierwsze wzmianki o Skorzęcinie pochodzą z końca XIV w. kiedy wieś należała do zakonu cystersów. W posiadaniu cystersów Skorzęcin

pozostawał do początków XIX w.

W roku 1834 właścicielem dóbr był Marcin Hoppe. Od roku 1850 właścicielami byli kolejno: Stanisław Moszczyński, Eliza Boy (1890 r.), Otton Thieme (1906 r.), Maksymilian Wirth (1923 r.), Roman Gutowski (1934 r.), a od 1936 r. Kazimierz Neyman, w którego rękach majątek pozostawał do wybuchu wojny.

Po wojnie na bazie zespołu dworsko-folwarcznego utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne. Budynki gospodarcze datowane są na XIX w.

Dwór zbudowany został na pocz. XX w. (1906 r.?). W tym czasie powstał park, przy czym jego część w partii wschodniej jest znacznie młodsza, powstała po wojnie. Dwór (nie wpisany do rejestru zabytków) jest budynkiem murowanym, parterowym, podpiwniczonym, nakrytym dachem naczółkowym.

W l. 80 XX w. odnotowano w parku ponad 200 drzew występujących pojedynczo lub w jednogatunkowych grupach, które tworzy robinia akacjowa, kasztanowiec, z gatunków iglastych świerk pospolity i dagleżja.

W l. 90 XX w. obiekty przejęte przez Agencję Nieruchomości Rolnych i wydzierżawione. W chwili obecnej park ze zubożonym drzewostanem, pozbawiony warstwy krzewiastej i układu komunikacyjnego wykorzystywany jest jako miejsce wybiegu hodowanych w gospodarstwie koni.

WITKOWO

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja (kościół, ogrodzenie, teren przykościelny)

Kościół zbudowany w 1840 r. W końcu XIX w. dobudowano od strony zachodniej wieżę i dwie kruchty, a w latach 1906-1907 po obu stronach nawy dwie kaplice wg projektu Rogera Sławskiego. Budowla orientowana, jednonawowa z węższym, zamkniętym wielobocznie prezbiterium od wschodu i kwadratową wieżą od strony zachodniej. Wieża nakryta neobarokowym hełmem. Elewacje tynkowane z zachowanym bogatym detalem architektonicznym w postaci lizen, pilastrów, profilowanych gzymsów.

Teren przykościelny otoczony jest murowanym ogrodzeniem

wzniesionym na wysokim, kamiennym cokole. Od strony zachodniej szerokie schody ujęte murowanymi postumentami z figurami Chrystusa i Matki Boskiej.

Stan zachowania zespołu dobry.

Zespół starostwa powiatowego (budynek starostwa, willa starosty, park)

Budynek starostwa zbudowany został w 1895 r. Budowla murowana, podpiwniczona, wzniesiona na planie prostokąta. Elewacja frontowa z gankiem wejściowym dźwigającym niewielki taras. Od strony zachodniej trójosiowy ryzalit zamknięty ozdobnym szczytem. Elewacje ceglane, nie otynkowane. Bryła zwarta, dwu- i trzykondygnacyjna z użytkowym poddaszem, nakryta oddzielnymi dachami pokrytymi dachówką. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym.

Willa starosty zbudowana w 1912 r. Budynek murowany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z częściowo użytkowym poddaszem, nakryty wielopołaciowym dachem mansardowym pokrytym dachówką. Elewacje tynkowane, ujęte narożnymi lizenami, dekorowane prostymi podziałami ramowymi, zwieńczone profilowanymi gzymsami. Drzwi wejściowe ujęte w portal o kanelowanych półkolumnach.

Teren wokół budynków luźno porośnięty młodym drzewostanem i skupinami krzewów.

Po likwidacji powiatu w 1927 r. budynek starostwa razem z willą udostępniono w 1928 r. Żeńskiej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego. Obecnie zespół jest własnością prywatną. Budynki nie użytkowane, zabezpieczone przed dostępem osób postronnych, niszczeją. Szczególnie willa, gdzie zaobserwowano zawilgocone ściany, odpadające tynki zewnętrzne, zniszczoną stolarkę.

Bank Ludowy, ob. Bank Spółdzielczy, zbudowany w 1888 r. Budynek na planie prostokąta, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym, od frontu łamanym z mansardami. Na osi fasady, powyżej parteru, płytki trójkondygnacyjny ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem. W parterze otwory okienne zamknięte półkoliście, przy północnym narożniku wejście główne ujęte architektonicznym portalem z parą jońskich kolumn wspierających belkowanie. W szczycie północnej

elewacji napis „Bank – Ludowy, 1888”.

Obiekt na bieżąco remontowany, przy zachowaniu podziału elewacji, wymiarów i kształtu otworów okiennych i drzwiowych, detalu architektonicznego. Stan bardzo dobry. Własność Banku Spółdzielczego.

4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Witkowo to wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych: kościoła par. p.w. Wszystkich Świętych w Mielźnie, kościoła par. p.w. św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim oraz kościoła par. p.w. św. Mikołaja w Witkowie. Zachowane generalnie w dobrym stanie. Podjęcia prac konserwatorskich wymagają pojedyncze obiekty z kościoła w Mielźnie.

Wszelkie prace przy obiektach nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia konserwatora zabytków po uprzednim uzgodnieniu ich zakresu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

4.1.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6, pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie musi on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem

okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – obowiązek, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r., pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasek i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywne orka.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu I i II wojny światowej.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku

z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

4.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

a) archeologicznych

Gmina Witkowo zajmuje powierzchnię 18.440 ha, w tym miasto 830 ha. Gmina Witkowo pod względem gospodarczym charakteryzuje się strukturą rolno – przemysłową z dominującą przewagą rolnictwa i przetwórstwa rolno – spożywczego. Znaczną powierzchnię w gminie 66,46 % zajmują użytki rolne. Grunty orne w gminie stanowią 10.996 ha, sady 159 ha a łąki i pastwiska 878 ha. Pamiętać należy, że głęboka orka stanowi istotne zagrożenie dla stanowisk archeologicznych.

Wśród zagrożeń wymienić należy również Zadania i przedsięwzięcia priorytetowe oraz koordynowane dla gminy Witkowo wytyczone w programie ochrony środowiska zostały podzielone na lata 2010 – 2013, w perspektywie na kolejne 4 lata do 2017 r.:

1. Budowa sieci wodociągowej Skorzęcin – Skorzęcin Piłka - 2009 – 2012,
2. Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach. Folwark, Piaski, Sokołowo - 2012 – 2013,
3. Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Ruchocinek, Dębina, Chładowo, Witkówko, Mielżynek Górny, Skorzęcin Nadleśnictwo, Kołaczkowo, Witkowo: ul. Dworcowa - 2012 – 2013,
4. Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Skorzęcin Rybaki - 2012 – 2016,
5. Budowa kanalizacji sanitarnej w m. Strzyżewo Witkowskie, Wiekowo - 2012 – 2016,
6. Budowa kanalizacji deszczowej w Witkowie: ulice Osiedlowa i Piękna - 2010 – 2014,

7. Budowa przydomowych oczyszczalni i małych grupowych oczyszczalni ścieków na terenach nieprzewidzianych do skanalizowania: Gaj, Ostrowite Prymasowskie, Kamionka, Ćwierdzin - 2012 – 2020,
8. Budowa kanalizacji deszczowej wraz z urządzeniami podczyszczającymi - zadanie ciągłe,
9. Budowa zbiorników retencyjnych: obiekt nr 1 Jezioro Białe, obiekt nr 2 Jezioro Piłka - 2009-2015,
10. Budowa sieci gazowej - 2010-2017.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest również eksploatacja kruszyw. Gmina Witkowo posiada udokumentowane złoża kruszywa naturalnego we wsi Chładowo i Ćwierdzin oraz złoża torfów. We wsi Chładowo eksploatowane jest złożo kruszywa naturalnego o powierzchni 5,00 ha o zasobach 150 tys. ton. oraz udokumentowane złożo kruszywa naturalnego o powierzchni 1,93 ha i zasobach 64,9 tys. m³. Dla wsi Ćwierdzin jest opracowana dokumentacja kat. C₂ złoża piasków dla potrzeb Przedsiębiorstwa KRUSZGEO, które jest właścicielem terenu o powierzchni 101,36 ha (obecnie złożo stanowi rezerwę i nie jest eksploatowane). Występujące na terenie gminy zasoby torfów we wsiach: Gaj, Ostrowite, Skorzęcin, Wiekowo, ze względu na ich małą miąższość oraz małą wartość opałową nie są eksploatowane. W południowo – zachodniej części gminy w rejonie wsi Jaworowo stwierdzono otworami studziennymi występowanie węgla brunatnego. Zalega on pod nakładem – średnio o głębokości 69,9 m. Miąższość złoża wynosi od 1,0 – 6,0 m. średnio 3,9 m Przy aktualnych kryteriach złożo to jest pozabilansowe.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest uzgadnianie oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

b) nieruchomości

Gmina Witkowo nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomości. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Wprawdzie nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które jest wydawane w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe (przebiegająca przez centrum Mielżyna i Witkowa droga wojewódzka) kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Tradycyjne budownictwo wiejskie na obszarze całej gminy ulega mniej lub bardziej dynamicznej zmianie, tak w funkcji obiektów jak i w formie. Wiąże się to z przemianami tradycyjnego wzorca rodziny wiejskiej, zmianami zachodzącymi w lokalnych społecznościach wioskowych. To nie przypadek, a wręcz reguła na polskiej wsi, gdzie tradycyjne elementy kultury ludowej łączą się z nowoczesnymi momentami kultury

ogólnonarodowej. Nowatorskie trendy gospodarowania niszczą lub wręcz eliminują pozostałości dawnej architektury budowlanej, szczególnie drewnianej. Przykładowo: tradycyjne młynarstwo wiejskie zanikło na skutek nowych technologii przetwórstwa zbożowego, nowoczesnych metod i zmiany rynku zbożowego. Opustoszałe obiekty, tracąc funkcję użytkową stawały się przeżytkiem materialnym, wręcz uciążliwym dla właściciela, który pozbawiony motywacji ekonomicznych najczęściej pozostawiał je własnemu losowi, zaś funkcja kulturowa, w tym potrzeba zachowania dla przyszłych pokoleń nie była wspomagana i motywowana przez instytucje zewnętrzne. Spośród istniejących niegdyś na terenie gminy kilkunastu wiatraków przetrwały tylko 3: w Folwarku, Witkowie i Kamionce, przy czym dwa ostatnie w ruinie. Jako relikty, stanowią dla współczesnych jedynie atrakcję turystyczną.

Przemiany społeczne to proces. Jego dynamika, ostrość, ukierunkowania, szczególnie te będące wynikiem globalnych zawirowań społecznych, a do takich niewątpliwie należy zaliczyć II wojnę światową, doprowadziły do wyludnienia wielu wsi i przysiółków zamieszkałych przez ludność pochodzenia niemieckiego. Pozostałości tych wspólnot, jakimi są cmentarze, ulegają powolnej i zdaje się nieodwracalnej zagładzie. Zniszczone i zdewastowane nagrobki, mogiły czytelne fragmentarycznie, zieleń cmentarna zdominowana samosiejkami, całość układu nieczytelna i trudno dostępna. Nie budzą one żadnych emocji, gdyż nie pełnią żadnej funkcji w lokalnych społecznościach.

Wśród najistotniejszych jednak zagrożeń wymienić trzeba indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Wszak często widuje się budynki, wpisane wprawdzie tylko do ewidencji zabytków, które poddane zabiegom renowacyjnym ulegają metamorfozie, np. parter przystosowany zostaje do współczesnych potrzeb usługowych i staje się rażącym dysonansem w oglądzie całości. Momentem wszak najistotniejszym na dzień dzisiejszy są możliwości finansowania prac przy

obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi, gdzie często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet programów rewaloryzacyjnych. Swoisty determinizm ekonomiczny niezbędny w prawidłowo postrzeganej polityce ochrony dóbr zabytkowych, to jednakże warunek szczególny, którego dopełnienie pozwoli mieć nadzieję, iż w czasie rozsądnym do przewidzenia, uda się zrealizować wszystkie zadania związane z rewaloryzacją.

4.2. Uwarunkowania wynikające z „Programu ochrony środowiska dla gminy i miasta Witkowo na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017”

Przyjęta Uchwałą Nr XXXVIII/339/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 9.11. 2010 r. *Aktualizacja programu ochrony środowiska dla gminy i miasta Witkowo na lata 2010-2013 z perspektywą na lata 2014-2017* zawiera zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego.

W rozdz. 2 „Charakterystyka gminy i miasta Witkowo”, w punkcie 2.6. „Walory kulturowo-turystyczne i zabytki” uwzględniono ochronę dziedzictwa kulturowego, włączając ją w rozwój gminy zarówno w zakresie wykorzystania obiektów zabytkowych do celów turystycznych podnoszących jej atrakcyjność, jak również promocję imprez kulturalnych, plenerowych i festynów związanych z tradycją tego regionu. Przedstawiono krótką charakterystykę najcenniejszych na terenie gminy obiektów zabytkowych, m.in. kościołów w Witkowie, Mielżynie, Ostrowitem Prymasowskim, zespołów dworskich i pałacowych w Mielżynie, Kołaczkowie, Jaworowie, Skorzęcinie, wiatraka we wsi Folwark oraz zabytków archeologicznych.

W rozdz. 3 „Ocena aktualnego stanu środowiska”, w punkcie 3.7.3. „Pozostałe zasoby przyrodnicze” podkreślono szczególną rolę zabytkowych parków zlokalizowanych w miejscowościach: Kołaczkowo, Jaworowo, Odrowąż, Skorzęcin, Czajki, Królewiec i Mielżyn, które poza znaczeniem historycznym pełnią też ważną funkcję ekologiczną,

wzbogacając i urozmaicając środowisko przyrodnicze, będąc często jedynymi enklawami zieleni na bezleśnych obszarach wysoczyzny morenowej.

4.3. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Witkowo zostało uchwalone przez Radę Miejską w Witkowie Uchwałą Nr XXVI/198/97 z dnia 22.11.1997 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. 4. „Dotychczasowe zagospodarowanie gminy”, pkt 4.5 zawiera zapisy dot. ochrony dóbr kultury:

1. Zabytki archeologiczne

W wyniku badań powierzchniowych, wykopalisk oraz kwerendy archiwalnej wyróżniono na obszarze gminy 2 strefy ochronne:

a. Małachowo Złych Miejsc – strefa ochrony konserwatorskiej - grodzisko pierścieniowate,

b. Chładowo – strefa ochrony konserwatorskiej -grodzisko pierścieniowate,

Na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej powinien obowiązywać zakaz wszelkiej działalności budowlanej. Dopuszczalne działania dotyczą konserwacji zachowanych fragmentów zabytkowych, ich ekspozycji w terenie, względnie zaznaczenia ich śladów. Strefy obserwacji archeologicznej są obszarami o domniemanej – na podstawie badań i przekazów historycznych- zawartości ważnych reliktyw archeologicznych.

Wszelka działalność inwestycyjna powinna być dokonywana pod nadzorem archeologicznym. W razie stwierdzenia obiektów archeologicznych prace powinny być wstrzymane, a teren i obiekty

udostępnione do badań naukowych. Ich wyniki powinny decydować o możliwości kontynuowania prac lub ich zaniechaniu.

2. Zabytki nieruchome

Ochronie podlegają układy urbanistyczne i obiekty wymienione w raporcie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o ochronie dóbr kultury w gminie Witkowo. Projektowane inwestycje i prace, które mogą mieć wpływ na stan ekologiczny, techniczny i krajobrazowy obiektów i zespołów zabytkowych powinny być uzgadniane ze służbą konserwatorską.

4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Witkowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązuje 18 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę zabytków nieruchomych i archeologicznych.

I. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w obrębie ulic: Poznańskiej, Parkowej, Polnej, Armii Poznań i Podgórznej w Witkowie przyjęty Uchwałą Nr IX/86/03 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 21.11.2003 r. W rozdz. II, pkt 3 b wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Nowa zabudowa zlokalizowana w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów istniejących winna być dostosowana do otoczenia i tworzyć zwartą zabudowę śródmiejską [...] dla obiektów objętych ochroną konserwatorską, obiektów leżących w strefie ochrony konserwatorskiej lub obiektów przyległych do nich, wszelkie prace wymagają akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Prace ziemne przy nowej inwestycji, w przypadku wystąpienia obiektu archeologicznego, winny być uzgodnione z konserwatorem ds. archeologicznych.

II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XVII/149/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.11.2004 r. dla terenów działki o numerze ewidencyjnym 18/4 w Kołaczkowie. W rozdz. 4 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

§ 12. Lokalizowane obiekty muszą stanowić kompozycyjną, funkcjonalną i architektoniczną całość z zabudową istniejącą.

§ 13. Ochroną należy objąć istniejący drzewostan, a budynki lokalizować w sposób jak najmniej ingerujący w istniejącą zieleni.

§ 14. Ze względu na sąsiedztwo zabytkowego parku wprowadza się obowiązek opiniowania koncepcji architektonicznych lokalizowanych budynków z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

III. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów działek o numerach ewidencyjnych od 14/2 do 14/5 w Strzyżewie Witkowskim przyjęty Uchwałą Nr XVII/151/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.11.2004 r. W § 16 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na zasadach wynikających z przepisów odrębnych zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach należy przeprowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi.

3. Na terenach objętych planem nie występują inne dobra dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dobra kultury współczesnej wymagające objęcia ochroną.

IV. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów części działki o numerze ewidencyjnym 35/12 w Skorzęcinie przyjęty Uchwałą Nr XVIII/164/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 17 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na podstawie przepisów odrębnych zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach wymagają przeprowadzenia zgodnie z przepisami odrębnymi.

V. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów działki

o numerze ewidencyjnym 36/47 w Skorzęcinie przyjęty Uchwałą Nr XVIII/165/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 19 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Na terenach objętych planem występują zewidencjonowane zabytki archeologiczne objęte ochroną konserwatorską zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Prace ziemne wykonywane na terenach objętych miejscowym planem wymagają przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków lub ustanowienia nadzoru archeologicznego podczas wykonywania prac ziemnych.

VI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów części działki o numerze ewidencyjnym 205 w Wiekowie, przyjęty Uchwałą Nr XVIII/166/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 22 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na podstawie przepisów odrębnych, zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach wymagają przeprowadzenia zgodnie z przepisami odrębnymi.

VII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Osiedlowej, działki nr 153, 154, 155 przyjęty Uchwałą Nr XXX/280/06 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 22.09.2006 r. W § 13 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Na obszarze objętym planem znajdują się wskazane na rysunku planu, zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem i zabudową terenu celem ustalenia obowiązującego

inwestora zakresu badań archeologicznych.

2. W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

VIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Lotniczej, działki nr 28/3 i 28/4 przyjęty Uchwałą Nr XXX/281/06 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 22.09.2006 r. W § 11 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego: W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

IX. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Północnej, część działki nr 149, przyjęty Uchwałą Nr IV/38/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007 r. W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego: W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

X. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Kołaczkowo gmina Witkowo, część działki nr 17/16, przyjęty Uchwałą Nr IV/40/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007 W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego: W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 145/1, 155/4, 156/1, 157/1, 159/1, 159/2, 159/3, 159/4, 159/5, 159/6, 159/7, 159/8, 160/1, 162/2, 164, 167, 175/4, 109, 111, 118/1, 118/2, 118/6, 118/7, 118/8, 118/9, 118/4, 118/5, 119, 48/10 oraz część działki nr 104 położonych w miejscowości Ćwierdzin, gmina Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr IV/39/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007. W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie przeznaczonym do eksploatacji kruszywa naturalnego znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, które podlegają

ochronie konserwatorskiej (art. 6, ust. 1, pkt 3 a, art. 145 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. Nr 162, poz. 1568). Przed przystąpieniem do prac ziemnych związanych z eksploatacją kruszywa naturalnego, ustala się, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, obowiązek uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

XII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Kołaczkowo gmina Witkowo, działki nr 17/12, 17/15, 17/17, 18/3, przyjęty Uchwałą Nr IX/84/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 16.11.2007. W § 11 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego rejonu ul. Kosynierów Miłosławskich w miejscowości Witkowo i Strzyżewo Witkowskie, przyjęty Uchwałą Nr IX/84/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 21.11.2008. W § 9 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z WUOZ w Poznaniu prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem i zabudową terenu celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

2. W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XIV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu w obszarze części działek 5240/2, 5241/1, 214 oraz działek 215 i 216 z przeznaczeniem pod drogę dojazdową do terenów eksploatacji kruszywa naturalnego ze złóż Ćwierdzin i Ćwierdzin KR, położonych w miejscowości Ćwierdzin gm. Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr XXV/215/09 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.06.2009. W § 13 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Obszar objęty planem znajduje się w strefie występowania stanowisk archeologicznych będących pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu, wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

XV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Kwiatowej i Powidzkiej, przyjęty Uchwałą Nr III/14/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Dz. U. Nr 162, poz. 1568).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XVI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Nowej i Dworcowej, przyjęty Uchwałą Nr III/15/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Dz. U. Nr 162, poz. 1568).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności

ewentualnych prac archeologicznych.

XVII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Północnej, przyjęty Uchwałą Nr III/16/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Dz. U. Nr 162, poz. 1568).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XVIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Dworcowej, przyjęty Uchwałą Nr III/17/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Dz. U. Nr 162, poz. 1568).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

4.5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmiennym stanie terenów mało jeszcze

zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi. Na terenie gminy Witkowo znajdują się dwa takie obszary.

Północno-wschodnia część gminy znajduje się w obrębie **Powidzkiego Parku Krajobrazowego** utworzonego Rozporządzeniem Nr 18 Wojewody Konińskiego z dnia 16 grudnia 1998 r. w celu ochrony środowiska przyrodniczego, swoistych cech krajobrazu oraz zabezpieczenia wartości historycznych i kulturowych tego regionu. Obszar ten rozciąga się na długiej, rozgałęziającej się rynnie jeziornej o kierunku z północnego wschodu na południowy zachód, ciągnącej się od Strzelna do Słupcy, obejmując powierzchnię 24600 ha. Tereny Parku cechują się znacznymi walorami krajobrazowymi. Decyduje o tym różnorodność ekosystemów, ale przede wszystkim system jezior rynnowych często o urozmaiconej linii brzegowej, czasem z malowniczo położonymi wyspami. Wśród nich wielkością wyróżniają się Jezioro Powidzkie i Jezioro Niedzięgiel. W celu zapewnienia dodatkowej ochrony w Powidzkim Parku Krajobrazowym utworzono kilkanaście pomników przyrody i jeden użytek ekologiczny chroniący cenną, torfowiskową szatę roślinną.

W granicach Parku stwierdzono ok. 990 gatunków roślin (w tym 60 chronionych) oraz 216 zbiorowisk roślinnych, nie mniej bogaty jest świat zwierząt, wśród których zanotowano 34 gatunki ssaków, 10 płazów, 5 gadów i 22 ryb. Wartościowe z przyrodniczego i gospodarczego punktu widzenia są zespoły ichtiofauny, zwłaszcza dużych i głębokich jezior wykazujących jeszcze cechy jezior sielawowych (z sielawą i sieją).

Oprócz atrakcji przyrodniczych i krajobrazowych, Powidzki Park Krajobrazowy cechuje się stosunkowo dużą koncentracją stanowisk archeologicznych oraz zabytków kultury materialnej. Powidzki Park Krajobrazowy włączony jest do krajowej sieci obszarów chronionych „ECONET-POLSKA” oraz europejskiej sieci „NATURA 2000”.

Wschodnia część gminy Witkowo leży w obrębie **Powidzko -**

Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu utworzonego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego i zasad korzystania z tych obszarów. Omawiany obszar o całkowitej powierzchni 460 km² jest najważniejszym ogniwem ekologicznym systemu ochrony ze względu na największą w skali dawnego województwa konińskiego koncentrację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i rekreacyjnych. Jest to najcenniejszy pod względem morfotycznym obszar mający żywą rzeźbę młodoglacjalną. Cechuje go ogromne bogactwo tak charakterystycznych form jak rynny polodowcowe, wzgórza moreny czołowej, płaska i falista forma moreny dennej, liczne jeziora: Powidzkie, Niedzięgiel, Suszewskie, Wilczyńskie, Budziszawskie, Ostrowickie, w znacznej części linii brzegowej otoczone lasami.

Powidzko - Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje fragment Pojezierza Gnieźnieńskiego połączony ciągiem wzgórz moreny czołowej z resztką dawnej Puszczy Bieniszewskiej. Puszcza Bieniszewska zajmuje obszar o powierzchni 952,5 ha, obejmując zwarty kompleks żyznych lasów liściastych, w większości dobrze zachowanych lasów gradowych oraz łągów. Obszar włączony jest do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa).

Jedną z form ochrony przyrody jest ustanowienie użytków ekologicznych, definiowanych jako zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, m.in. naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin i zwierząt.

Na terenie gminy Witkowo Uchwałą Nr IV/32/03 Rady Miejskiej z dnia 21 lutego 2003 r. utworzono użytek ekologiczny **Jezioro Czarne** na powierzchni 46,60 ha. Przedmiotem ochrony jest kompleks śródleśnych torfowisk wykształconych wskutek zarastania jeziora, obejmujący stanowiska rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych.

Na terenie gminy Witkowo indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są następujące obiekty:

- 2 dęby szypułkowe o obwodach pni 380 i 420 cm rosnące na terenie Leśnictwa Skorzęcin,
- grupa 41 dębów szypułkowych o obwodach pni 300-430 cm przy Jeziorze Białym,
- grupa 20 dębów szypułkowych o obwodach pni 300-400 cm przy Nadleśnictwie Skorzęcin,
- 7 topoli białych o obwodach pni 350-500 cm w parku zabytkowym w Jaworowie.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz inne określone przez gminę)

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

6.1. Gminna ewidencja zabytków

6.1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Witkowo wykonała w 2012 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomości. Tworzy ją zbiór kart adresowych zawierających podstawowe dane o obiekcie, m.in. położenie, czas powstania, materiał, właściciel, stan zachowania obiektu oraz fotografie. W gminnej ewidencji znajdują się obecnie 274 obiekty zabytkowe. Będzie ona systematycznie uzupełniana i weryfikowana.

6.1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych

I. Zgodnie z pismem przekazany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykonana zostanie w 2012 r. gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Baza informacji o tych stanowiskach będzie systematycznie aktualizowana, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu.

II. Uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu.

III. Sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Poznaniu do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

6.1.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury

Rozpoznanie terenowe i wykonanie inwentaryzacji w postaci kart ewidencyjnych obiektów tzw. małej architektury (kapliczki, krzyże przydrożne). Pomoc przy sporządzaniu wniosków przez właścicieli o wpisanie najcenniejszych obiektów do rejestru zabytków.

6.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „*Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Witkowo*” na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Witkowie,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania.

6.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,

- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania pomocy finansowej właścicielom remontującym obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków (dotacje) oraz rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- podjęcie próby rozwiązania problemu nieczynnych cmentarzy ewangelickich na terenie gminy

6.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów

Gmina Witkowo posiada duże walory przyrodniczo – krajobrazowo - kulturowe. Na jej terenie istnieje sieć szlaków turystycznych, które stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiegają. Oznakowane szlaki wiodą przez najciekawsze pod względem przyrodniczym i krajobrazowym tereny gminy. Na szlakach tych znajdują się również najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach. Szlaki turystyczne, to również unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto wymienić najciekawsze z tras o bogatym, różnorodnym programie. Należą do nich znakowane turystyczne szlaki rowerowe m.in.: wzdłuż drogi powiatowej nr 2161P odcinek Witkowo-Wiekowo-Powidz; „Dookoła Witkowa” dł. 20 km - Mąkownica - Małachowo Kępe - Małachowo Złych Miejsc - Kołaczkowo - Strzyżewo Witkowskie –

Mąkownica.; „Dookoła Jeziora Niedzięgiel” - Skorzęcin Plaża - Wylatkowo - Powidz - Wiekowo - Skorzęcin Plaża; „Urokliwe Doliny” - Skorzęcin Plaża - Skorzęcin Rybaki - Skorzęcin Wieś - Stary Gaj - Gaj Żeleźnica - Gaj Brzozówka - Ostrowite Prymasowskie - Raszewo - Kinno - Skubarczewo - Piłka - Skorzęcin Plaża.

Ścieżki rowerowe: tzw. mała pętla długości około 6,5 km -biegnie od Ośrodka Wypoczynkowego w Skorzęcinie w kierunku płn., okrąży jezioro Białe, zbliży się do jeziora Czarnego i wraca do Ośrodka. Tzw. duża pętla, która ma ok. 20 km, częściowo pokrywa się z małą, następnie skręca na płn. - zach. w kierunku drogi Sokołowo - Ostrowite Prymasowskie.

Trasy piesze: szlak czarny długości 9 km. Skorzęcin - Piłka – Skorzęcin. Trasa przebiega terenami leśnymi.

Szlak zielony ma długość 9 lub 7 km. wariant krótszy: Skorzęcin - Piłka - Skorzęcin od ośrodka wypoczynkowego nad jeziorem Niedzięgiel do Piłki.

Na trasach wytyczonych na terenie gminy szlaków turystycznych znajdują się dwa stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej: grodzisko w Chładowie oraz w Małachowie Żłych Miejsc. Na grodzisku w Małachowie Żłych Miejsc odbywają się festyny historyczne.

Przez tereny gminy prowadzi powiatowy Szlak Królewski długości 46,5 km obejmujący miejscowości: Skorzęcin - Skorzęcin Plaża - Piłka - Gaj - Krzyżówka - Jezioro Wierzbiczańskie - PKP Jankowo Dolne - Jankowo Dolne, Ośrodek Wypoczynkowy - Jankowo Dolne Wieś - Strzyżewo Kościelne - Dębówiec - Leśniczówka Brody - Jezioro Głębozec - Mielno Dziadkowo. Fragmentarycznie przecina gminę również Szlak Piastowski. Nie brak tras konnych, kajakowych i innych. Przez część Powidzkiego Parku Krajobrazowego przebiegać będzie, projektowana wokół jeziora Białego, przyrodnicza ścieżka dydaktyczna, z wykorzystaniem istniejących pieszych szlaków turystycznych, na której urządzone zostaną miejsca postojowe, punkty obserwacji i umieszczone tablice informacyjne. Planowany termin wykonania ścieżki - 2012 r. Ponadto przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości planuje się wykonanie tablic

informacyjnych, które zostaną umieszczone przy poszczególnych obiektach zabytkowych na terenie gminy.

Atrakcją turystyczną będzie również zakupiony przez Gminę w 2010 roku wiatrak koźlak w miejscowości Kamionka. Wiatrak zbudowany w 2 poł. XIX w., użytkowany do 1969 r., obecnie zrujnowany. Opracowany został projekt remontu obiektu, pozytywnie zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Realizacja prac wyznaczona została na 2012 r.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy Witkowo. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

6.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami

Z obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy żaden nie jest własnością samorządu. W związku z tym Gmina nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad nimi. Natomiast działania pośrednie, wynikające z ustawy o ochronie zabytków oraz polityki prowadzonej przez Gminę sprowadzają się do:

- promowania najcenniejszych zabytków z terenu gminy,
- uwzględniania dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych,
- wspierania poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z ich właściwym użytkowaniem i utrzymaniem,
- kształtowania społecznej potrzeby ochrony dziedzictwa

kulturowego (społeczni opiekunowie zabytków),

- edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
- prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony zabytków na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,
- popularyzację wszelkiego rodzaju konkursów promujących wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Witkowo wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Witkowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Miejską.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół

koordynujący monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

9. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy **zabytkach wpisanych do rejestru zabytków** mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

I. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami, art. 71-83). Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

II. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót

budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public>

III. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

IV. Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

W ramach działania „*Odnowa i rozwój wsi*” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Witryna internetowa: <http://www.minrol.gov.pl>

V. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje udzielane na remonty i konserwację obiektów sakralnych w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (bez wystroju i wyposażenia).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

VI. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z Funduszy Unii Europejskiej, m.in.

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), którego działalność koncentruje się na różnych dziedzinach, m.in. rozwój turystyki oraz inwestycje w dziedzinie kultury.
- 2) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, który zgodnie z projektem Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013 (NSRO) stanowi jeden z programów operacyjnych przy wykorzystaniu środków Funduszu Spójności

i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach programu realizowanych będzie 17 osi priorytetowych, m.in. 12 – kultura i dziedzictwo kulturowe.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.